

L'ENTORN FAMILIAR D'EN MIQUEL CRUSAFONT PAIRÓ

El nen Crusafont amb els seus pares Isidre Crusafont i Dolors Pairó, l'any 1913.

L'interès que ens pot desvetllar ara la figura del meu pare resideix, penso, sobretot, en la constatació de la tasca excepcional que va realitzar en el camp científic que conreà. Aquest fet ens porta a preguntar-nos les possibles "causes" del resultat que constatem i, per tant, és una dada interessant el coneixement dels diferents entorns que condicionaren, en part, la seva actuació. Naturalment, l'entorn familiar resulta ésser sovint molt determinant.

A la llar de la primera infantesa el meu pare hi trobà un ambient recte i exigent, però sovint amb greu dèficit d'afecte. Per contra, ens consta que rebé una excel·lent educació escolar.

Bé caldrà que anem, però, un xic enrera, per a poder matisar correctament aquestes afirmacions.

Els Crusafont no són pas d'origen català. El meu rebesavi procedia del Llenguadoc, del departament de l'Aveyron que comprèn l'antiga Roerga i vingué amb altres amics a establir-se a Catalunya. No tenim més detalls del punt exacte d'origen, per bé que el nom, en la grafia original és rar a la regió i resseguint, per exemple, la guia telefònica només n'hem pogut localitzar un a la vila d'Espalion. Perquè el nom autèntic de la família era Crozafon. Les diferents branques de la família catalanitzaren aquest nom de tres maneres

diferents: Crusafont (el nostre cas), Crusafon i Crusefont (ja extingit). Encara el meu avi era súbdit francès i fou cridat en ocasió de la guerra del 1914-18.

En Joan Crozafon vingué doncs a Catalunya en data que desconeixem. Explicava la meua àvia que vingueren set amics llenyataires de la part de França, entre ells el meu rebesavi i que es maridaren amb set germanes. Si la novelesca història és certa, es tractaria de les germanes Valls, ja que la meua rebesàvia es deia Rosa Valls. Els successius entroncaments familiars foren també catalans: Domènec la meua besàvia, Pairó Daví

(el segon cognom procedent de la masia del Daví), la meva àvia.

De l'antic ofici del rebesavi potser en derivà el de fuster, que exercí el meu besavi. Era, aquest, d'una gran bonhomia, el que li valgué el renom de "Sant Josep". Sabem que escrivia obres de teatre català en vers, al gust del darrer quart del segle passat. L'única obra que li conec (i, encara, incompleta) té un caire moralitzador i ingenu. "Sant Josep", casat amb Teresa Domènech i establert a Castellar del Vallès, tingué set fills. L'Enric heretà la vessant literària del pare i feia poemes, sobretot per a ús dels cercles familiars i dels amics. En Ferran, pintor de parets d'ofici, les emprenia de vegades a pintar alguna tela, com la que li publicà l'Almanac de les Arts del 1925 (pàg. 241). L'Isidre, el meu avi, que era el més gran dels nois, era una persona amb gran afany de saber i que probablement hauria fet estudis si l'estretor econòmica de la família no li ho hagués impedit. Home rectíssim, sentia passió per la política, en la qual, i a escala local, participà activament dins el Partit Republicà Federal. El meu pare, que arribà a militar un moment a Acció Catalana, rememorava sovint amb ironia els "federalistes de tota la vida" del "Círcol", que ja havien quedat desfasats.

El meu avi, que havia tingut una infantesa espartana, començà, com tothom, a treballar als catorze anys a la indústria. Un accident greu (una màquina li va malmetre la mà esquerra i li deixà un dit inútil) el feu tornar, ja massa gran llavors per fer un nou aprenentatge (18 anys), a l'ofici familiar de fuster, que exercí sense entusiasme. La seva dèria era la tasca política, en la qual excel·lí per la seva honestat i criteri. En aquell temps la política a nivell local significava maldecaps i cap ingrés, malgrat tenir càrrec de Regidor (a partir del 1920) o de Tinent d'Alcalde (des del 1931). Fou empresonat dues vegades, la primera vegada a la preguerra pel seu republicanisme i la segona a la postguerra immediata, acusat de col·laborar amb Socors Roig. El traqué de la presó (on restava rigorosament incomunicat) el batlle Marcet, qui comenta el fet amb el seu estil característic:

"...todo un caballero y una gran persona que había sido militante del partido republicano, hombre de gran corazón y que llegó a ser concejal del Ayuntamiento en los primeros años de la República. Terminada la guerra fue detenido y molestado por sus

ideas. Yo, que conocía bien sus dotes y su hidalguía, hice cuanto estuvo en mi mano para resolver su situación, aparte de que era de estricta justicia conseguir la libertad de este hombre de bien". (Mi ciudad y yo. Sabadell 1963. pàg. 117).

Marcet l'apreciava també per haver treballat, des del seu lloc de Foment, a endegar l'Aero-Club sabadellenc (1933). Participà, també, des del Patronat (1931), en la creació del Museu de la Ciutat.

L'Isidre Crusafont era d'una autodisciplina remarcable, era un home d'"ordre", esperançat en els ideals laics del republicanisme i que estava

Als 7 anys.

convençut que amb el compliment per part de tots de les seves obligacions (cosa que preveia factible) i l'avenç del "progrés", el món milloraria substancialment i l'home seria finalment lliure. Mai no l'havia sentit queixar-se de cap mal o molèstia, que suportava amb vertader estoïcisme. Tenia un peculiar sentit de l'humor i tendia a veure la part amable de les coses. Gens acomodatí, enfrontava les qüestions de cara sense prejudicis. Era refractari a l'adulació i hauria estat impossible de fer-lo canviar de parer per mitjans forçats o senzillament afectius, i menys encara de subornar-lo. Un parent que es trobava sense feina li demanà ajut quan ell era Regidor: el meu avi li va donar feina de pic i pala a les Brigades Municipals.

Li mancava, és clar, un xic de flexi-

bilitat i apareixia sovint un poc distant i falsament fred. La seva vida familiar es movia amb tota perfecció: mai no podia endevinar-se un desacord en el seu matrimoni. Nosaltres sabíem, però, que aquests es ventilaven després, en privat.

Els Pairó són tot un altre món. El meu besavi era un home genuït i vulnerable. Tenia una petita indústria i pertanyia a la classe benestant. La mort de la dona, ben poc després del matrimoni, el sumí en la més gran desesperació. Esdevingué inestable, s'abocà en algun moment a la beguda i acabà per perdre-ho tot. La meua àvia es crià doncs sense mare i, ben petita encara, perdé la germana gran qui, per un curt temps, suplí l'afecte i la responsabilitat maternals. Hi havia encara una tercera germana més petita, que esdevingué aviat desequilibrada. La meua àvia passà doncs una terrible infància entre un pare violent i enfonsat (encara que bo, en el fons, segons ella comprenia) i una germana dèbil mental, amb tendències malvolents. De ben petita entrà també a treballar a la indústria tèxtil, tot aprenent l'ofici d'ordidora. Era una persona forta, amb molt de geni, emprenedora i treballadora. Més sensible que afectiva, conservava el record dels bons temps materials i volia, com fos, recuperar-los.

El meu avi, d'altra banda, també veia la necessitat de "canviar de vida". El matrimoni, realitzat quan ell era bastant gran (vers 33 anys), es proposà tot un pla d'escalada del pou de la classe treballadora del seu temps. La meua àvia s'adonà aviat que mai no podria millorar la seva situació tot treballant d'ordidora i es dedicà, en una segona jornada, a aprendre l'ofici de carnissera. Encara, a casa, cosia peces. Amb tot aquest programa, que s'iniciava a les tres del matí i acabava a les onze de la nit, assolia de mantenir la família i així el fruit del treball del meu avi anava, íntegre, a l'estalvi. Aquest consistí, amb el temps, en dues cases "angleses" que més endavant s'hagueren de vendre en passar successivament el temible tifus ("els tífus") el primer el meu pare i després el meu avi.

Quant la meua àvia arribà a poder adquirir una parada al Mercat (el meu avi guanyà la subhasta fent la darrera puja sorpresivament al darrer segon abans que toquessin les dotze, que era l'hora límit, ardit de pobre), la seva situació millorà un xic, però no minvà pas l'esforç i les hores de treball de la meua àvia.

El meu pare, persona emotivament fràgil, passà una infantesa trista i solitària. Les llargues absències de la meva àvia les passava a casa, tot sol. Els breus temps que la mare passava a casa eren per posar ordre, en poca estona, a les tasques pròpies d'aquesta, i poca atenció en rebia el que seria l'únic fill. El meu pare explicava com, de tant petit que era, s'havia d'enfilar a un tamboret per a poder rentar-li els plats en absència de la mare a fi de mirar de guanyar-se el seu afecte. Encara molt gran el meu pare recordava amb amarguesa que mai no li feia un petó. És evident que aquesta infància trista havia de determinar l'inestabilitat emotiva que el meu pare patí tota la seva vida.

Fotografia de noces de Miquel Crusafont i Julieta Sabaté, l'any 1935.

Recordava, en canvi, ben positivament els temps de la primera escola als Maristes (els "amaristes", segons el llenguatge popular) i també el Batxillerat als Escolapis. Els meus avis, a la vista de les qualitats del meu pare es llençaren al sacrifici de donar-li estudis. Eren ben pocs llavors, certament, els estudiants d'origen humil.

Els estudis de Farmàcia, fets amb poca brillantor, pretenien assolir per a la família una estabilitat econòmica, però no responien en absolut a una vocació. Per aquells temps en Miquel Crusafont començava a ésser un intel·lectual brillant, preocupat per totes les branques del saber. Els

"federal de tota la vida" l'esguardaven esperançats de poder fer-ne un jove líder polític. El meu pare, que llavors compartia les aficions a l'excursionisme, a l'arqueologia i a la mineralogia amb una marcada dèria literària, aviat quedà, però, fascinat pel tarannà rebentaire de la colla dels Trabal, Oliver i Obiols i es desmarcà dels seus orígens. La seva brevíssima militància política a Acció Catalana té també la seva anècdota: participà en un míting a Rubí, on hagueren de fugir corrents de l'apedregada que els acollí.

Mantingué sempre una gran admiració i respecte per aquest grup de companys literats amb els quals compartí la tasca al Diari de Sabadell. Bé que avui hagi retornat el seu record, acompanyat de l'evidència cada cop més gegantina d'en Joan Oliver, cal tenir present que quan el meu pare ens llegia, de petits, fragments de poemes de Pere Quart i els seus companys, érem en un temps en què ningú no els tenia per res.

Del temps del Diari de Sabadell recordo haver-li sentit explicar les gasetilles que s'inventaven, per omplir, alguna frase de l'Oliver, com ara aquella de "hi ha anys en què un no té ganes de fer res", o bé la d'un dia que, havent escrit una quartilla, una ventada se li endugué. L'Oliver féu el gest d'ajupir-se per a collir-la i, a mig camí, exclamà: "que es foti!" i recomençà altre cop l'article en una nova quartilla.

El meu pare es devia deixar portar per un excessiu romanticisme en els seus primers escrits literaris. De gran, tot reconeixent-ho, recitava enriolat el sever advertiment que li féu Francesc Trabal mentre el meu pare era a Girona durant la guerra: "Ves amb compte amb Girona, que estava molt la pell. Tu pensa en Terrassa, que cada dia creix!". Fou doncs probablement una fortuna per a ell que finalment pesés la vessant científica i que abandonés el camp literari. És evident que en aquesta decisió hi tingué ja un paper destacat la meva mare, Júlia Sabaté, de qui parlaré tot seguit.

Abans potser cal recordar dues anècdotes. En formar-se el Front Popular, l'home d'ordre que era el meu avi i que mai no pogué entendre els anarquistes, als qui qualificava sens embuts de "xusma", es retirà de la política. Aquesta presa de posició que fou qualificada de traïció es saldà amb una trencada de vidres de la farmàcia del Mercat que el meu pare acabava d'adquirir. Just acabada la

guerra, de la qual el meu pare s'escapà força bé tot fent de sanitari a Girona, fou denunciats per catalanista i conduït emmanillat pels carrers. Se li féu judici sumaríssim i es demanaren informes d'ell. Arribaren, de Sabadell, pessims. El funcionari els deixà damunt la taula perquè el meu pare pogués llegir els autors i llavors pogué comprovar la signatura de dos pretesos "amics", els noms dels quals cal probablement oblidar. Salvà la vida, creia ell, mercès a la talla humana del general Kindelán, llavors governador de Barcelona, qui sobreseí la causa. La denúncia havia partit d'una noia catalana de tota la vida, la qual, en retornar a Sabadell un cop acabada la guerra, assegurava que no sabia parlar altra llengua que la castellana. El meu pare s'en va ben fotre ("le afeó el que hablara castellano", segons el llenguatge típic de l'època) i ella el denuncià.

Júlia Sabaté era filla de pagesos ampostins, ni pobres ni rics: la meva àvia materna no assolí mai el seu somni de tenir "una collita adelantada", és a dir, estalviada. La meva mare degué la possibilitat de fer estudis a la seva precària salut. Era una nena que "no es feia" i que la ingènua brutalitat de la gent senzilla li feia sentir dir sovint que segurament no arribaria a gran. Tenia més de cinquanta anys quan un metge li descobrí que havia passat i superat gairebé miraculosament la tuberculosi a la infantesa: una caverna li arribava a frec d'un ull.

Inútil per a les tasques pageses, condemnada segurament a una vida curta, li donaren el gust de deixar-li estudiar el batxillerat. La seva mestra tortosina convencé més endavant els seus pares que la deixessin fer una carrera universitària. Féu uns estudis brillants a causa, deia ella sempre, de la por a un suspens. De fet, això li podria haver barrat l'accés a un altre món més culturitzat, que desitjava ardentment.

El seu pare era un home fort i adust. Un desengany amorós el dugué a fer-se voluntari a la Guerra de Cuba, de la qual tornà amb tres medalles individuals. De vell, l'induíem de vegades a que ens expliqués les seves aventures amb els "insurrectos", com ell encara deia. A Amposta, el seu poble, sempre sortia al davant quan es tractava d'esbatussar-se amb els de Tortosa. Explicava la meva mare que un cop que els de Tortosa enviaren una expedició de càstig, ell els sortí a l'encontre tot sol, brandint l'eix del carro.

La seva mare era alhora intel·ligent i afectuosa. Manejava amb facilitat la salvatgina del seu home i conduïa la casa eficaçment, tot creant un ambient amable. Tenien un petit molí d'oli i era ella la que duïa l'administració i el negoci. Deia la meua mare que molt sovint la sentia cantar. Morí durant la guerra: uns bombarders italians espantats pels antiaeris de Tortosa anaren a descarregar les bombes al mar,, però un d'ell tingué la cruel tat de deixar-les anar sobre Amposta. A més de la meua àvia, morí també una germana de la meua mare i es salvà de poc el meu avi: tornava del camp i cavall i carro li passaren pel damunt en esfereir-se el cavall amb el bombardeig.

Júlia Sabaté heretà les qualitats de

pensable que pogués ésser pagada. El meu avi havia deixat la fusteria i, des que el meu pare tingué la farmàcia, no volgué que la meua àvia seguís treballant al Mercat. L'àvia portava la casa i ens pujà a la meua germana i a mi. L'avi tenia cura de la farmàcia del carrer del Carme (la de la meua mare) i resolïa els petits afers. La meua mare duïa la farmàcia del Mercat, que era la de més tragí, i suplïa tot allò que el meu pare no cobria suficientment. Ell dedicà encara un llarg temps a les anàlisis clíniques i, més endavant, s'abocà exclusivament a la investigació.

Malgrat els trasbalsos que provocaven les inestabilitats de caràcter del pare, la vida familiar passà uns llargs anys constructius i ascendants. La

tologia, primer a Oviedo, després a Barcelona, els Cursets de Paleontologia i, com a coronació, la creació de l'Institut de Paleontologia a Sabadell. Jo li recordo coses increïbles, com aquelles freqüents expedicions dominicals amb taxi de gasogen que sempre s'espatllava, finançat pels companys de sempre: en Truyols, en Massó i el meu pare, a les quals, alguna vegada m'hi vaig afegir. Es recorria el Vallès i el Penedès de punta a punta, furgant tots els racons. Hi havia fins i tot un himne:

.....
*En comptes de "mico" tortuga podrida
 No blasfemis i parla amb raó!
 Visca el fòssil que es nostra alegria
 Visca el Miocè que és el nostre amor!*

Més endavant el meu pare arribava a casa després d'haver tingut tres o quatre entrevistes amb industrials sabadellencs: anava recollint així, de mil pessetes en mil pessetes, el fons que calia per a finançar els Cursets Internacionals de Paleontologia. Contra el que s'ha dit, no tingué mai un mecenatge. Quan arribaren els ajuts de la Fundació americana Wenner-Green, els temps difícils ja havien passat.

Donà centenars de conferències, que mai no cobrava. El recordo arribar un dia a casa tot feliç amb una llangonissa que li havien donat en pagament d'una conferència en un poblet del rodal.

A Sabadell i arreu el caràcter constructiu, però també arrauxat i sovint violent del meu pare li donà amics i enemics. Tenia menys amics que ara, i s'entenia bé amb la gent senzilla. Li molestava la hipocresia dels qui l'afalagaven, però alhora l'envejaven; en canvi, era força cec davant l'adulació. Cal dir, però, que en rebre la Medalla d'Or de la ciutat, tothom s'abocà a reconèixer els seus mereixements i, honorable excepció per a Sabadell, fou així profeta a casa seva.

Els fills representàvem un element força marginal dins l'àmbit familiar, organitzat gairebé absolutament amb la finalitat primordial de l'activitat científica. El pare (com d'altra banda era habitual en aquell temps) vivia força al marge de les nostres preocupacions. S'esforçà, però, en inculcar-nos l'amor a l'estudi i ens encomanà -servei impagable- el gust per la música, la literatura i l'art i ens féu comprendre l'incomparable joia de la investigació. No gosaria pas queixar-me del balanç final.

Miquel Crusafont i Sabater

El matrimoni Crusafont-Sabaté en la intimitat de la llar.

la seva mare i hi sumà una enorme tenacitat. Era una persona d'unes extraordinàries qualitats humanes i admirava els caràcters forts. De portes enfora semblava un xic esquerpa. El seu món, de fet, s'acabava en l'esfera familiar i l'entorn creat per l'activitat científica o cultural del meu pare. Tenia poques amigues i odiava les xafarderies.

El meu pare hi trobà, no una col·laboradora, sinó l'eix de la roda de totes les seves activitats.

Des de l'arribada de la meua mare, la família quedà organitzada aviat perquè el meu pare pogués dedicar el major temps possible a la tasca investigadora, que llavors era gairebé im-

màquina econòmica, eficaçment regida per la mare, assegurava un patrimoni econòmic. L'ascens científic del meu pare, endut per la seva enorme capacitat d'entusiasme, la seva ampla cultura i la seva intel·ligència doblada (cosa infreqüent) d'un excel·lent instint, era incessant i ràpid. La nostra casa era un centre de cultura i de ciència. Hi venien sovint amics literats, companys de tertúlia a escoltar música i, el que més, col·legues paleontòlegs d'arreu, per als qui l'estada a casa era un fet freqüent.

Entre els anys cinquanta i setanta desplegà la part més important de la seva activitat: més de 500 treballs d'investigació, la Càtedra de Paleon-